ISSN: 2181-3906 2024

International scientific journal
«MODERN SCIENCE AND RESEARCH»
VOLUME 3 / ISSUE 4 / UIF:8.2 / MODERNSCIENCE.UZ

YOSHLIK DAVRI VA UNING O‘ZIGA XOS PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Sharafullayeva Shaxlo Kaxramonovna
Termiz davlat universiteti Psixologiya kafedrasi o’qituvchisi

https://doi.org/10.5281/zenodo.10925472

Annotatsiya. *Yosh psixologiyasini o‘rganishda psixika va xulq - atvorda bir yosh davridan ikkinchisiga o‘tishda yuzaga keladigan turli xil o‘zgarishlarni o‘rganadi. Odatda bu o‘zgarishlar hayotning muayyan bosqichlarida, 1 necha oydan (go‘daklik davri) to bir necha yillarni (katta yosh davrida) o‘z ichiga oladi.*

Kalit so’zlar: *Yetuklik, jins, psixologiya, shaxs, yolg’izlik, men.*

ADOLESCENCE AND ITS UNIQUE PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS

Abstract. *In the study of the psychology of age, he studies the various changes in the psyche and behavior that occur during the transition from one age period to another. Usually, these changes take place at certain stages of life, from a few months (infancy) to several years (in adulthood).*

Key words: *Maturity, gender, psychology, personality, loneliness, self.*

ПОДРОСТКОВЫЙ ВОЗРАСТ И ЕГО УНИКАЛЬНЫЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ

Аннотация. *При изучении психологии возраста он изучает различные изменения психики и поведения, происходящие при переходе от одного возрастного периода к другому. Обычно эти изменения происходят на определенных этапах жизни: от нескольких месяцев (младенчество) до нескольких лет (во взрослом возрасте).*

Ключевые слова: *Зрелость, пол, психология, личность, одиночество, самость.*

Kirish: Yoshlik davri 23-28 yoshlardan iborat bo‘lib, bu davming o‘ziga xos xususiyatlaridan biri ijtimoiy hayotning barcha jabhalarida kamolga erishgan shaxs sifatida faol ishtirok etish va ishlab chiqarishda mehnat faoliyatini amalga oshirishdan iboratdir. Yoshlaming mehnat faoliyati quyidagi uchta muhim belgisi bilan boshqa yosh davrlaridan farqlanadi:

1) mutaxassislikning mohiyatiga, ishlab chiqarish shart-sharoitiga va mehnat jamoasi a’zolarining xususiyatiga moslashish (ko‘nikish) - mehnat faoliyatining dastlabki yillari (taxminan 1 yildan 3 yilgacha) yoki jamoada o‘z o‘mini topish va qadr-qimmatga erishish;

2) mutaxassis sifatida o‘zini takomillashtirish uchun ijodiy izlanishni amalga oshirish (mehnat faoliyatining ikkinchi pallasi - 3 yildan 8 yilgacha - ish staji nazarda tutiladi) yoki kasb-korlik, mahoratini egallash;

3) mahorat sirlaridan foydalanish, tashabbus ko‘rsatish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda ijtimoiy yetuklikni namoyish qilish yoki mehnat faoliyatidagi barqaror ijod bosqichida bir tekis 10 yillab ishlab sifatli mahsulot yaratish namunasini ko‘rsatish.

Yuqoridagi bosqichlar barcha kasb-kor egalariga xos bo‘ lsa-da, lekin ishlab chiqarishga ertaroq va kechroq kirib kelgan odamlar o‘rtasida yosh jihatdan tafovut mavjud bo‘ladi. Masalan, kasb-hunar kollejini tamomlagan yigit-qizlar o‘z mehnat faoliyatini oliy ma’lumotli yoshlardan oldin boshlaydilar, biroq ular ham mazkur bosqichlami bosib o‘tishlari shart. Hozirgi mutaxassis laming ko‘pchiligi o‘quv yurtlaridagi nazariy bilimlar 1 bilan amaliy ko‘nikmalar o‘rtasida uzilish

mavjudligi sababli mustaqil faoliyatning dastlabki kunlaridan boshlab qator qiyinchiliklarga duch keladilar. Bu qiyinchiliklar o‘z mohiyatiga ko‘ra uch xildir ular:

a) ijtimoiy qiyinchiliklar: notanish muhit shart-sharoitlari, shaxslararo munosabatlar, mehnat jamoasining saviyasi, undagi kishilaming xarakter xislatlari, ishlab chiqarish jamoasining qadriyatlari, ma’naviyati, an’analari va hokazo;

b) bilim va bilishga oid qiyinchiliklar: maxsus o‘quv yurtida olgan bilimlardagi uzilishlar, saviyaning cheklanganligi, ijodiy izlanish faoliyatining zaifligi, tashabbuskorlikning yetishmasligi va boshqalar:

v) mutaxassislik bilan bog'liq o‘ziga xos qiyinchiliklar; ishlab chiqarishning mohiyati, xususiyati, texnologiya, qurilmalar, asboblar, amaliy ko‘nikmaning bo‘shligi yoki ular bilan yetarli darajada tanishmaganlik, kasbning iqtisodiy negizini to‘la anglab yetmaslik, xavfsizlik texnikasi mahsulot ishlab chiqarishning chizma-yoyilmasi va grafik irodasini taqqoslash murakkabligi, muammolar oldida lol qolish. Bu qiyinchiliklami yengish davrida insonning ruhiy holatlari, jarayonlari va xususiyatlarida miqdor hamda sifat o‘zgarishlari ro‘y beradi. Psixoflziolog P.P.Lazarevning fikricha, eshitish, ko'rish, periferik va kinestetik sezgirlikning o‘zgarishi 20 yoshdan boshlanadi. Bu ma’lumotni chet el psixologlari Fulds, Raven, Pako kabilar yanada rivojlantirib aqliy va mantiqiy qobiliyatning mezoni 20 yosh deb hisobladilar. B.G.Ananev o‘zining ilmiytadqiqotlarida yoshlik davrida yigit va qizlardagi o‘zgarishIami murakkab shaxs jihatlaridan umumiy ruhiy holat, verbal va noverbal aqliy (mantiqiy va mnemik fimksiyalar) sodda jarayonlargacha (organizmda issiklik paydo boMishidan metobolizm - modda almashinuvgacha), hatto shaxsning xususiyatigacha bo‘lgan (holatlarni o‘z ichiga qamrab olishini matematik usullarga asoslangan ilmiy ma’lumotlar va ulaming chuqur sifat tahlili orqali ko‘rsatib o*tadi. Ko‘zlaming farqlashdagi sezgirligi inson yoshiga qarab o‘zgarishini tadqiq qilgan S.V.Kravkov sezgirlikning ortishi 25 yoshgacha davom etishini, barqarorlashuvi esa 25 yoshdan keyin ham davom qilishini ta’kidlaydi. B.G.Ananev laboratoriyasida olingan natijalar inson fiinksional darajasining oshishi 23-27 yoshdagi yigit va qizlarda 44 foiz, funksional holatining barqarorlashuvi 19,8 foiz, fiinksional darajaning pasayishi 36,2 foizga tengdir. Bu ma’lumotlar kamolot bosqichining turli mikrodavrlarida o‘sish jihatlarining o‘zaro munosabati har xil kechishini ko‘rsatib turibdi. Yu.N.Kulyutkin katta kishilaming diqqat, xotira, tafakkur bilish jarayonlarini birgalikda o‘rgangan. Yu.N.Kulyutkin o‘z tadqiqotida 0-130 shkalagacha oraliqni tekshirib, 22-25 yoshlarda diqqat va xotira 100,5 tafakkur 102,5 ballga tengligini, 26-29 yoshlarda esa diqqat 102,8, xotira 97,0 tafakkur 95,0 ball ekanligini isbotlab berdi. Amerikalik olim V.Shevchuk voyaga yetgan odamlarda ijodiy faoliyatning boshlanish nuqtasini tadqiq kilib, 11-20 yoshlar oralig‘ida 12,5 foiz, 21-30 yoshlarda esa 66 foiz ekanini aniqladi. Ziyolilaming ilmiy mahsuli dinamikasini o‘rgangan 3. F. Esareva uning boshlanishi matematiklarda 18-23, fiziklarda 24-27, biologlarda 25-31, psixologlarda 27-30, tarixchilarda 27-32, filologlarda 28-33 yoshlami tashkil qilishini ko‘rsatib o‘tadi. Yoshlaming ijtimoiy hayotda qatnashuvini o‘rgangan V.Shevchuk ijtimoiy faoliyatga kirishish eng yuqori cho‘qqisi 25 yosh ekanini aniqlab, bu hoi odamlaming 45,4 foizida bo‘lishini ma’lum qiladi. Uning fikricha, qolgan yosh davrlarida insonning jamoatchilik faoliyati nisbatan juda kichik birlikni tashkil qiladi, hatto, u 45 yoshda 3 foizga teng bo‘Iadi. Kishilarda ko‘rish maydoni chegarasi (idrok) xususiyatini o‘rgangan L.N.Kuleshova va M.D.Aleksandrovalar 18-35 yoshlardagi hay do vchi larda uning uch xil:

normadan ortiq 11 foiz, normada 47 foiz, qolganlarida etalon bo‘yicha normadan kam bo‘lishini ta’kidlaydilar. 23-28 yoshgacha davrda qator fimksiyalar darajasining o‘zgarishi, takomillashuvi: ko‘rish maydonining koiami, ko‘z bilan masofani chamalash, fazoviy tasawur, bilish darajalari; anglash, diqqat va idrokning yaxlitligi hamda o‘zgamiasligining o'sishi boshqa faoliyat va ko‘rish ta’sirchanligi, qisqa muddatli ko‘rish xotirasi yoki mustahkamlanishi namoyon bo‘ladi: 22-25 yoshlarda ikki 228 xil omillar doirasi vujudga keladi va ular mnemologik (xotira, tafakkur) va attensional (diqqat xususiyati va xossasining) majmuasidan iborat boiadi. Yoshlik davrida yigit-qizlar kamolotiga uchta muhim psixologik mexanizm, ya’ni mehnat jamoasi, oila mikromuhiti va norasmiy ulfatlar ta’sir ko‘rsatadi. Masalan, melinat jamoasidagi psixologik muhit, ma’naviyat olami, barqarormaslak, ijtimoiy ong, ijtimoiy qadriyatlar, muayyan an’analar va odatlar yangi a’zoning xarakterida ijobiy yoki salbiy o‘zgarishni vujudga keltirishi mumkin. Mazkur ta’sir natijasida asta-sekin umuminsoniy fazilatlar tarkib topishi yoki muayyan shaxsiy nuqtai nazar yo‘qolishi mumkin. Mehnat jamoasiga yangi qo'shilgan a’zo unda o‘z o‘mi va qadr-qimmatini qaror toptirish uchun bir qator yon berishga, o‘z maslagidan sal boisa-da chetlashishga majbur boiadi. Bu y o i jamoadagi psixologik iqlimga moslashishi maqsadida ichki ruhiy ziddiyatlarga, murakkab kechinmalarga, unsiz tug‘yonga qarshi qo‘yilgan qadam hisoblanadi. Shuning uchun yakka shaxs xarakterini shakllantiruvchi yoki uning mustahkam ichki rishtalarini yemiruvchi omil mehnat jamoasidagi ijtimoiy fikrdir. Jamoaga bo‘ysunish har bir a’zoning burchidir. Ayrim hollarda ko‘pchilikning tazyiqiga uchragan shaxsda prinsipiallik, adolatlilik singari hislar shaxsiy nuqtai nazar bo‘shashib qoladi, natijada unda ikkilanish tuyg‘usi paydo boiadi. Yoshlik gashtini surayotgan yigit va qizlar otaonasiga, buva-buvisiga, opa-singillariga, aka-ukalariga, turmush o‘rtog‘iga, farzandlariga oqilona munosabatda, oila a’zolarining har biri bilan to‘g‘ri muloqotda boiishi, muayyan qoidaga asoslangan muomala qilishi shart. Oiladagi shaxslararo munosabatning koiam i kengligi sababli bir nechta bosqichli muloqotga asoslanish kerak. Lekin oila tinchligi, totuvligi va ahilligiga halal bermaslik niyatida yosh yigit va qizlar (kelinlar) vijdon amriga qarshi xattiharakat qilishga ham majbur boiadilar, o‘z maslaklari, fikrlari, shaxsiy qarashlariga xilof yo’l tutadilar. Dilkashlik uchun har bir oila a’zosi bilan umumiy “til” topishga intiladilar. Shunga ko‘ra oila muhiti ham yigit va qizlaming ruhiyati hamda ma’naviyatini o‘zgartiradigan omil vazifasini o‘taydi. Inson uchun psixologik mexanizm rolini bajaruvchi yana bir omil ulfatlar davrasidir. Ulfatlar odatda shaxsiy mayli, qiziqishi, intilishi, orzu-istagi, maqsadi, qarashlari, yoshi va xulqi bir-biriga mos tengdoshlardan iboratdir. Ko‘ngilchanlik, do‘stlar ra’yiga qarshi bormaslik tufayli yoshlar xarakterida o‘zgarishlar yuzaga keladi. Yuksak hislar, barqaror e’tiqod, ilmiy dunyoqarash, ichki kechinmalar, mustaqillik va tashabbuskorlik tuyg‘ulari poymol boiadi, ya’ni “Do‘sting uchun zahar yut” qabilida ish tutiladi. Natijada mas’uliyatsizlik, yuzakilik, loqaydlik, ikkiyuzlamachilik, bevafolik singari illatlar tarkib topa boshlaydi. Shuni alohida ta’kidlash kerakki, ulfatlar davrasida yangi fazilatlami ishbilarmonlikni, amaliy ko‘nikmalami egallash imkoniyati ham boiadi. Shu boisdan ulfatchilikka faqat maishat nuqtai nazaridan yondashmay, uning mazkur imkoniyatlaridan foydalanishga ham harakat qilish ayni muddaodir.

REFERENCES

1. G'.E.G'oziyev Ontogenez psixologiysi.Toshkent 2020-yil
2. Sh.A.Dustmuxamedova, Z.T.Nishanova, S.X.Jalilova, Sh.T.Karimova, Sh.T.Alimbaeva Yosh davrlari pa pedagogik psixologiya. Toshkent, TDPU
3. Sharafullaeva, S. (2023). PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF ADULT PERIOD. *World Bulletin of Social Sciences*, *29*, 49-51.
4. Sharafullayeva, S. K. (2023). YOSH DAVRLARI VA UNING TURLI PSIXOLOGIK MUAMMOLARINING PSIXOLOGIYADA TADQIQ ETILISHI. *Educational Research in Universal Sciences*, *2*(18), 571-575.
5. Abdurazzokovna, S. A. (2023). FOREIGN EXPERIENCE IN DEVELOPING PEDAGOGICAL SKILLS OF FUTURE PRIMARY CLASS TEACHERS USING VIRTUAL TECHNOLOGIES. MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH, 3(29), 304-309.
6. Suvankulova, A. (2024). FOREIGN EXPERIENCE IN DEVELOPING PEDAGOGICAL SKILLS OF FUTURE PRIMARY CLASS TEACHERS USING VIRTUAL TECHNOLOGIES. Science and innovation, 3(B1), 44-47
7. Qizi, S. A. A. (2021). Content, form and means of formation of basic competences in primary school students. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(10), 1494-1497.